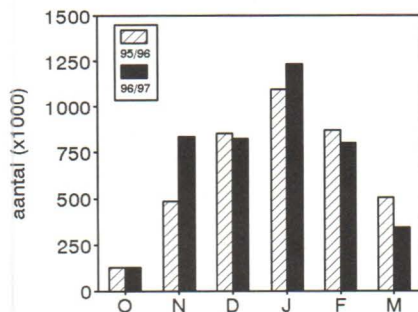


Eerste resultaten van ganzen en zwanentellingen in 1996/97

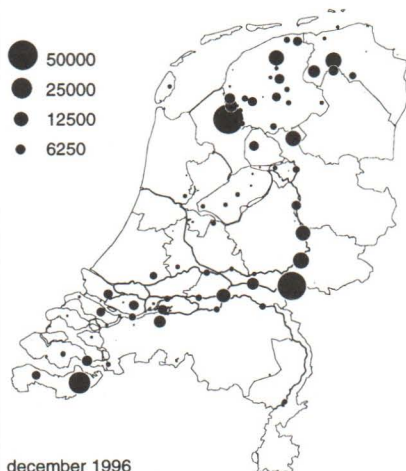
In 1996/97 hadden we te maken met een contrastrijke winter. Van half december tot half januari domineerden winterse omstandigheden en zakte de temperatuur 's nachts plaatselijk tot -20°C . Daarop volgde één van de warmste februarimaanden van deze eeuw. Deze situatie bracht aanvankelijk grote aantallen ganzen en zwanen naar Nederland, maar zorgde ook voor een vroege start van de voorjaars trek. Een korte maar hevige piek dus.

Aantallen

In januari 1997 waren ruim 1.2 miljoen ganzen en zwanen in Nederland aanwezig (figuur 1), met grote concentraties in de Flevopolders en het rivierengebied (figuur 2). Van de soorten die normaliter pieken in januari werden, met uitzondering van de Knobbelswaan, meer vogels gezien dan in gewone winters. Net als in 1995/96 zorgde de koude voor een extra influx uit het Baltisch gebied en Oost-Europa (figuur 3). Van Wilde Zwaan, Toendra-rietgans en Kolkans waren dan ook uit-



Figuur 1. Aantallen ganzen en zwanen in Nederland (alle soorten) in 1995/96 en 1996/97.



december 1996

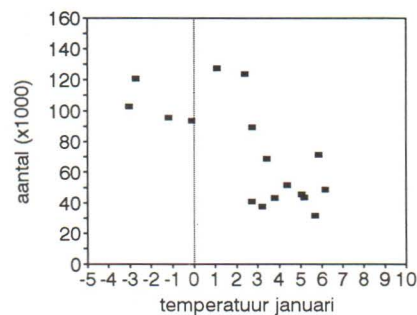


januari 1997



februari 1997

Figuur 2. Verspreiding van Kolkans in Nederland in 1996/97 in december, januari en februari. Onder invloed van de vorst werden in januari grote delen van NO-Nederland verlaten en concentreerden de Kolkans zich in het uiterste zuidwesten van Friesland, de Flevopolders (Noordoostpolder!) en in het rivierengebied. Deze verspreiding wordt vooral ingegeven door de behoefte aan open water om te drinken, een effect wat wordt versterkt door het kapotvriezen ('vriesdregen') van de grasmat, waardoor de vogels tijdens het foerageren frequenter drinkvluchten moeten ondernemen. In februari had de hoofdmacht van de aanwezige Kollen zich verplaatst naar Friesland.



Figuur 3. Invloed van vorst op de in Nederland aanwezige aantallen Toendra-rietgansen, januari 1981-97. De gemiddelde dagtemperatuur in De Bilt (gegevens KNMI) in januari geldt hier als een indicatie voor de vorstsituatie in NW-Europa. Hoe lager de januari-temperatuur, hoe groter het aantal ganzen (afkomstig uit Oost-Europa) dat in ons land verschijnt.

wintergebieden. Hoewel qua aantal in de schaduw van de omvangrijke invasie van 1995/96 (toen bijna 1.000 vogels in Nederland verbleven), werden er alleen al tijdens de tellingen in januari meer dan 100 individuen gemeld, terwijl we op grond van tellingen en losse waarnemingen weten dat er begin februari zo'n 350 vogels aanwezig waren! De verspreiding kwam bovendien in hoge mate overeen met 1995/96, met de grootste aantallen in Noord-Holland. Meer informatie zal verschijnen in *Limosa*, waarin 1996/97 wordt gecombineerd met het al eerder aangekondigde overzicht van 1995/96.

Bij de overige soorten waren de maxima overeenkomstig eerdere jaren (Kleine Zwaan, Kleine Rietgans)

Tabel 1. Seizoensmaxima van ganzen en zwanen in Nederland in 1996/97 (voorlopige cijfers, gelieve niet te gebruiken zonder overleg!), vergeleken met die in 1993/94-1995/96. Alle aantallen zijn afgeronde totalen.

Tevens is de maand gegeven waarin het maximum in 1996/97 werd bereikt. Winter geeft het karakter van de winter aan, naar de terminologie van IJnsen.

winter	1993/94 vrij zacht	1994/95 zacht	1995/96 streng	1996/97 koud	maand
Knobbelzwaan	13.000	17.000	17.000	15.000	jan
Kleine Zwaan	19.000	19.000	17.000	19.000	dec
Wilde Zwaan	1.200	1.400	3.300	2.900	jan
Toendrarietgans	43.000	43.000	93.000	96.000	jan
Taigarietgans	500	800	2.500	2.900	jan
Kleine Rietgans	34.000	26.000	21.000	25.000	nov
Kolgans	483.000	458.000	633.000	616.000	jan
Grauwe Gans	97.000	156.000	125.000	106.000	nov
Brandgans	189.000	187.000	218.000	259.000	jan
Rotgans	117.000	116.000	81.000	91.000	mei

of vielen ze lager uit (Grauwe Gans, Rotgans). Bij Kleine Zwaan vond in vergelijking met eerdere winters wel een relatief sterke afname plaats van december op januari (van 19.000 naar 12.000, normaal gesproken worden in beide maanden vergelijkbare aantallen geteld). Ook dit kan worden toegeschreven aan de vorst, waardoor meer zwanen uitweken naar de overzijde van de Noordzee. Kleine Rietgans en Grauwe Gans zijn gedurende de najaarstrek slechts kort in Nederland in maximale aantallen aanwezig, en het telresultaat wordt beïnvloed door variaties in het moment van de doortrekkie. Bij Kleine Rietgans vertrekken grote aantallen bovendien tegenwoordig al in november (deels voor de telling) naar pleisterplaatsen in België. Rotgans hadden de afgelopen seizoenen een iets verminderde reproductie, waardoor de populatie als geheel is afgenomen.

Vroege aankomst

In 1996/97 werden opvallend vroeg in het seizoen al veel ganzen en zwanen gezien. Vooral het aantal Kolgans in november springt daarbij in het oog. De 376.000 vogels die toen werden geteld waren nog niet zo heel lang geleden gebruikelijk voor december en verklaren ook het grote verschil met november 1995 bij de in Nederland aanwezige totalen van alle soorten samen (figuur 1). Er lijkt sprake van een tendens tot steeds vroeger arriveren van grote aantallen Kolgans, wellicht een effect van minder gunstige omstandigheden op verder naar het oosten gelegen tussenstops op de trekroute (een verminderd voedselaanbod of een verhoogde jachtdruk?), waardoor de vogels gedwongen zijn het traject vanuit de broedgebieden naar de overwinteringsplaatsen rond de Noordzee sneller af te leggen.

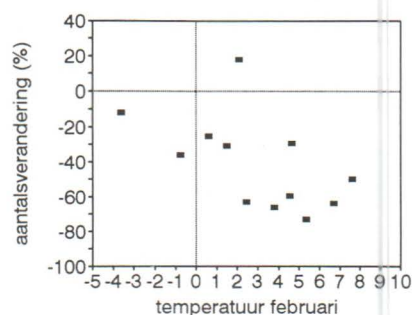
Vroege wegtrek

De grote aantallen die als gevolg van de vorst naar Nederland kwamen waren reeds vroeg in het seizoen weer vertrokken. Het zachte weer in februari veroorzaakte bij de meeste soorten een sterke afname ten opzichte van de piek in januari, een trend die zich nog in sterkere mate doorzette in maart (figuur 1). Wat dit betreft was het voorjaar van 1997 precies tegenovergesteld aan 1996, toen door langdurige koude en een vertraagde groei van de vegetatie, de wegtrek relatief laat in het seizoen plaatsvond.

Een voorbeeld van deze weersafhankelijke wegtrek is uitgewerkt in figuur 4 voor de Toendrarietgans. Hieruit blijkt een fraaie negatieve correlatie tussen de aantalsverandering van januari op februari (zeg maar de start van de wegtrek) en de gemiddelde temperatuur in de eerste helft van februari, d.w.z. hoe hoger de temperatuur, hoe groter het aantal vogels dat ons land tussen de januari- en februari-telling heeft verlaten. Het enige jaar waarin het aantal in februari juist toenam is 1987, toen sprake was van lang aanhoudende lage temperaturen (januari en februari) en er in Nederland in februari naar schatting 204.000 Toendrarietgansen waren.

Eerste landelijke april-telling

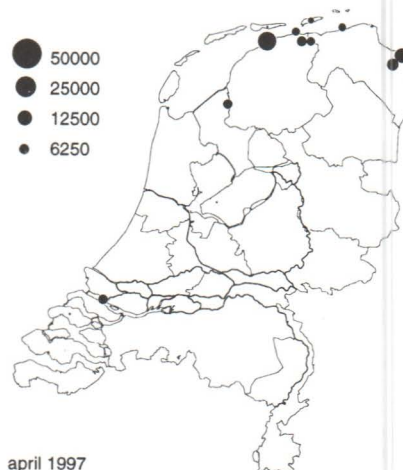
Hoewel uit het bovenstaande naar voren komt dat veel ganzen en zwanen Nederland reeds in maart hadden verlaten geldt dat niet voor alle soorten. Brandgans en Rotgans zijn ook in april en mei nog in grote aantallen in ons land aanwezig (Rotgans piekt zelfs pas tijdens de voorjaars trek in mei). Tot nu toe liep het telseizoen in maart ten einde en volgde begin mei nog de (internationale) rotgans-telling. Echter, met de groeiende aantallen Brandgansen die in het voorjaar in Nederland blijven hangen en



Figuur 4. Invloed van vorst op de wegtrek van Toendrarietgansen in Nederland. Weergegeven is de procentuele aantalsverandering tussen januari en februari en de gemiddelde dagtemperatuur (zie figuur 3) in de eerste helft van februari, d.w.z. de periode voorafgaand aan de telling. Net als bij de aantallen zelf, is ook hier sprake van een negatief verband. Lage temperaturen zorgen ervoor dat relatief weinig vogels ons land tussen half januari en half februari verlaten.

de grote aantallen Rotgansen die tussen maart en mei worden 'gemist', ontstond de wens om voor deze twee soorten april toe te voegen aan het telseizoen. Deze telling werd in eerste instantie als proef georganiseerd, maar de tellers en coördinatoren waren dermate enthousiast dat inmiddels is besloten april standaard in het telprogramma op te nemen. Dit wordt bovendien gerechtvaardigd door resultaten van deze telling: 65.000 Rotgansen en 75.000 Brandgansen (figuur 5). Bij de Brandgans bedroeg de afname t.o.v. maart 'maar' 20%. Deze verlate wegtrek is waarschijnlijk het effect van een combinatie van populatiegroei en een beperkte capaciteit van traditionele voorjaarspleisterplaatsen in Schleswig-Holstein, waardoor de vogels nu ook gebieden in Niedersachsen en in Nederland gebruiken om op te vetten voor de voorjaars trek en het broedseizoen.

Kees Koffijberg



april 1997

Figuur 5. Verspreiding van Brandgansen in Nederland in april 1997.